

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертаційного дослідження Савчук Віталіни Григорівни
«Норми для вирішення Євгена Ерліха»
на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право**

**1. Обґрунтування теми дослідження та її зв'язок із планами
наукових робіт університету.**

Ідея норм для вирішення асоціюється з іменем Євгена Ерліха (1862-1922), в минулому – декана юридичного факультету, а надалі і ректора Чернівецького університету.

Теорія норм Є. Ерліха характеризується постановкою питання про нормативно-емпіричну природу юридично-релевантних (правових, моральних і соціальних) норм, універсальним і комплексним засобом розв'язання якого саме і є норми для вирішення. Основою при цьому для Є. Ерліха були римське право, соціологія права, засновником якої його вважають, соціологічна юриспруденція (вільне правознаходження і/або юриспруденція інтересів), філософія неокантіанства (Р. Штаммлер та ін.), юридична логіка та ін.

З 70-х років ХХ століття набуває все більшої ваги теорія юридичної аргументації як прикладна дисципліна аналітичної філософії, яка в часи Є. Ерліха тільки набирала обертів (Дж. Е. Мур та ін.), і як особливий випадок системного підходу (А. І. Уйомов та ін.). Теорія юридичної аргументації може бути оптимальною основою для розвитку ідеї норм для вирішення Є. Ерліха.

Дослідження норм для вирішення розпочинається в Україні не пізніше 70-х років ХХ-го століття, коли вийшла друком монографія Віталія Петровича Марчука ««Вільне право» в буржуазній юриспруденції. Критика концепцій Є. Ерліха» (Київ, 1977 р.), який до речі у 1993 році очолив кафедру теорії та історії держави і права Чернівецького державного університету ім. Ю. Федьковича. В німецькій же правовій культурі можна виділити естафету

зусиль, прикладених спочатку М. Ребіндером, – провідним німецьким соціологом права і дослідником й популятизатором творчого здобутку Є. Ерліха, який також читав гостьові лекції на цьому ж факультеті (в наш час), – і продовжених Ш. Фоглем.

Водночас варто відзначити, що серед численних напрямків теорії юридичної аргументації особливе місце має теорія раціонального юридичного дискурсу Роберта Алексі, яка не тільки рецепує норми для вирішення Є. Ерліха, але й демонструє високу систематичну та евристичну цінність взагалі. В юридичній методології варто взяти до уваги юридичну методику Фр. Мюллера, яка також рецепує і розвиває ідею норм для вирішення.

Все це приводить нас до відкритого сьогодні питання про те, як на основі корпусу текстів Є. Ерліха, його сучасної оцінки насамперед М. Ребіндером та Ш. Фоглем, з одного боку, і Р. Алексі та Фр. Мюллером, з іншого боку, а також керуючись теорією юридичного дискурсу Р. Алексі *per se*, можна розвинути далі ерліхову ідею норм для вирішення!?

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри в рамках кафедральної тематики: «Захист прав людини»/«Protection of human right» (Номер державної реєстрації: 0121U109357).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Метою роботи є подальший розвиток ідеї норм для вирішення Є. Ерліха.

Мета дисертаційного дослідження конкретизується у таких завданнях, які, до речі, виконані на належному науковому рівні:

1. Показати, яке значення норми для вирішення мають в правовій культурі, а саме: визначити поняття юридично-релевантних норм і співвіднести їх з інтегративними вимірами права; показати універсальний та комплексний характер норм для вирішення у Є. Ерліха; продемонструвати

попередній розвиток і можливості подальшого розвитку ерліхової ідеї норм для вирішення, в т.ч. конкретизувати відкриті питання, які при цьому виникають.

2. Дослідити норми для вирішення в рамках аналітичного виміру аргументативної теорії норм для вирішення, а саме: показати комплексну структуру норм для вирішення; висвітлити універсальну структуру формування норм для вирішення.

3. Дослідити норми для вирішення в рамках мета/нормативно-емпіричного виміру аргументативної теорії норм для вирішення, а саме: проаналізувати внесок Є. Ерліха та ін. авторів у створення субстанціональної теорії юридичної аргументації; обґрунтувати розуміння норм для вирішення як альтернативних правил в сенсі Р. Алексі; обґрунтувати розуміння норм для вирішення як результату зважування принципів в сенсі Р. Алексі; проаналізувати відношення фактичної чинності і норм для вирішення, в т.ч. показати значення, яке мають емпіричні аргументи в аргументативній теорії норм для вирішення; запропонувати і обґрунтувати теоретико-прикладне визначення норм для вирішення.

Об'єктом дослідження є юридично-релевантні норми.

Предметом дослідження є норми для вирішення Є. Ерліха в історичному і актуальному (живому) аспекті.

Методологія дослідження. Головними методами дисертації, які дозволили досягнути мету дослідження, є історичний аналіз попереднього розвитку ідеї норм для вирішення і побудова аргументативної теорії норм для вирішення. При цьому використовується системний підхід, особливим випадком якого є інтегративні виміри права (аналітичний, мета/нормативний і емпіричний виміри), а також метод проблематизації. Це потрібно як для відтворення розуміння Є. Ерліхом норм для вирішення в ранній і пізній творчості останнього, так й для побудови аргументативної теорії норм для вирішення. При цьому системний підхід береться до уваги у формі, запропонованій А. І. Уйомовим (аналіз системи з погляду її структури,

субстрату та концепту), а проблематизація – у формі, запропонованій М. Фуко. У підсумку два згадані методи об'єднуються в поняття системної проблематизації, прикладним аспектом якої є системна проблематизація норм для вирішення Є. Ерліха.

Як уточнення і змістове наповнення згаданого вище методу системної проблематизації обрано методичний поділ правових норм на основні та допоміжні, з одного боку, та правила і принципи, з іншого. В роботі активно використовується, як метод, теорія раціонального юридичного дискурсу Р. Алексі, конкретизацією якої є аргументативна теорія норм для вирішення. Також у дисертації використовуються ad hoc загальнонаукові та загально-правові методи, такі як: класифікація (різного роду правових явищ), узагальнення, специфікація, порівняльний аналіз (норм для вирішення), абстрагування, конкретизації та ін.

2. Формування наукового завдання, нове вирішення якого отримано в дисертації.

Дисертацію Савчук В. Г. присвячено комплексному дослідженню норм для вирішення Є. Ерліха в історичному та актуальному (живому) аспектах з метою подальшого розвитку цих ідей та їх практичного застосування. В процесі дослідження показано, яке значення норми для вирішення мають в правовій культурі, проаналізовані норми для вирішення в рамках аналітичного виміру аргументативної теорії норм для вирішення та в рамках мета/нормативно-емпіричного виміру аргументативної теорії норм для вирішення.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна.

В дисертаційній роботі вперше на монографічному рівні визначено юридично-релевантні норми як правові, моральні і соціальні норми, які можуть бути використані як аргументи в процесі юридичної аргументації, і показано як ці норми можуть бути співвіднесені з інтегративними вимірами права. Запропоновано аргументативне визначення норм для вирішення як

мети і результату правильного поводження з юридично-релевантними нормами. Встановлено, що Є. Ерліх усвідомлював як універсальний, так і комплексний характер норм для вирішення. Показано, що як універсальний, так і комплексний характер норм для вирішення після Є. Ерліха істотно розвинули Р. Алексі та Фр. Мюллер, - відповідно в рамках своїх теорій раціонального юридичного дискурсу і юридичної методики. При цьому норми для вирішення визначені як особливий випадок суперечливих правил в сенсі Р. Алексі, і доведено, що альтернативний характер відношення між нормами для вирішення може мати як контрадикторний, так й контрарний характер.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, які захищаються.

Науковий рівень дисертаційного дослідження і наукових публікацій В. Г. Савчук відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

У дисертації містяться повні й обґрунтовані науково значимі результати, що опубліковані в шістнадцяти наукових працях, зокрема у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, а також в десяти збірниках тез або публікацій матеріалів науково-практичних конференцій, та в трьох інших публікаціях.

5. Рівень теоретичної підготовки здобувача, його особистий внесок у реалізацію конкретного наукового завдання. Рівень обізнаності здобувача з результатами наукових досліджень інших учених.

Здобувачка показала належний рівень теоретичної підготовки, будучи практикуючим правником. Під час роботи опрацьовувала першоджерела, сучасну наукову літературу, апелюючи, зокрема, і до нотаріальної практики, що свідчить про навички самостійного наукового дослідження та ефективного правозастосування.

6. Наукове та практичне значення роботи.

Результати проведеного дослідження мають значення, по-перше, у науково-дослідній діяльності – для поглиблення уявлень про праворозуміння Є. Ерліха як в історичному, так й актуальному (живому) аспектах. По-друге, у правозастосовній діяльності – для поглиблення уявлень правозастосовників про нормотеоретичний базис та форми застосування права. По-третє, у навчальному процесі – при підготовці навчальних і навчально-методичних посібників із відповідних дисциплін.

7. Використання результатів роботи.

Дисертаційне дослідження В. Г. Савчук містить науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що можуть бути використані в освітньому процесі юридичного факультету, зокрема при викладанні дисциплін «Філософія права», «Соціологія права», «Теорія права», «Методологія права», «Юридична аргументація», «Правила вчинення нотаріальних дій» тощо. До речі, остання дисципліна викладалася нею на юридичному факультеті як практикуючим нотаріусом.

Висновки та окремі положення дослідження доцільно використати в процесі підготовки навчально-методичних посібників, що є корисними для студентів та аспірантів під час самостійної роботи.

8. Повнота викладу матеріалів у публікаціях та особистий внесок здобувача.

Основні положення та висновки дослідження викладені в шістнадцяти наукових працях, зокрема у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, а також в десяти збірниках тез або публікацій матеріалів науково-практичних конференцій, та в трьох інших публікаціях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові праці у виданнях,

включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Савчук В. Г. Норми для вирішення в світлі нормативного виміру права. *Київський часопис права*. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2021. №4. С. 49–58.

2. Савчук В. Г. Універсальність та комплексність норм для вирішення, або три чи сім? *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. №4 (45). С. 36–41.

3. Савчук В. Г. Аналітична, нормативна і емпірична правильність ідеї норм для вирішення. *Право і суспільство*. 2022. №6. С. 51–58.

***Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації:***

4. Савчук В. Г. Норми для вирішення в універсумі аналітичного виміру права. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2021. №3. Р.167–176.

5. Савчук В. Г. Концептуалізація розуміння права. *Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Випуск 6. Чернівці : Рута, 2012. С. 70–71.

6. Савчук В. Г. Ерліхівські норми для вирішення з погляду нотаріуса : до питання термінології. *Ерліхівський журнал*. Випуск 3. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2019. С. 46–51.

***Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації:***

7. Савчук В. Г. Неправо і норми для вирішення. Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправо : Тези доповідей Всеукраїнського круглого столу (м. Харків, 18–19 вересня 2020 року) / уклад. : С. Максимов, Н. Сатохіна. Харків, 2020. С. 90–92.

8. Савчук В. Г. Євген Ерліх і Роберт Алексі : норми для вирішення в перетині з теорією юридичної аргументації. Особливості розвитку публічного і приватного права в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 16-17 липня 2021 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 5–9.

9. Савчук В. Г. «Юридична логіка» Євгена Ерліха (1917/18) : матеріальне прикладне значення інтересу в праві. Юридичні науки : проблеми та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 червня 2021 р). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 92–95.

10. Савчук В. Г. Євген Ерліх і Манфред Ребіндер про два типи відношення норм для вирішення і правоположень. Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13-14 серпня 2021 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2021. С. 6–9.

11. Савчук В. Г. Правильне право у Рудольфа Штаммера, Євгена Ерліха і Роберта Алексі. Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення : тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6-7 серпня 2021 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 17–20.

12. Савчук В. Г. Норми для вирішення і утворення нової просто-правової норми на основі вищої за рангом (конституційної) норми. Проблеми та стандарти дотримання і захисту прав людини в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20-21 серпня 2021 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 6–9.

13. Савчук В. Г. Правовий плюралізм і норми для вирішення в «Соціології права» Манфреда Ребіндера. Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства : тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3-4 вересня 2021 р.). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 6–9.

14. Савчук В. Г. Оцінка Гуго Зінцгаймером творчості Євгена Ерліха. Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 20-21 серпня 2021 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 68–71.

15. Савчук В. Г. Схема оцінювального синтезу як основа для правильного розуміння норм для вирішення Євгена Ерліха. International scientific conference «Legal education and science as the need of the hour : new European challenges»: conference proceedings (October 8-9, 2021. Lodz, the Republic of Poland) : «Baltija Publishing», 2021. P. 37–41.

16. Савчук В. Г. Структура норми позитивного права (правоположення) у Євгена Ерліха : опис, пояснення, критика. Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15-16 жовтня, 2021 р.). Харків : Асоціація аспірантів-юристів, 2021. С. 8–12.

Результати дисертаційної роботи повною мірою відображені у вказаних вище публікаціях. Постановка завдань здійснена науковим керівником. Усі науково значимі результати отримані автором особисто, але за погодженням і під керівництвом наукового керівника.

На підставі аналізу тексту дисертаційної роботи, наукових праць авторки та Протоколу контролю оригінальності дослідження (антиплагіатна інтернет-система Unicheck) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

9. Апробація матеріалів дисертації.

Результати дослідження, викладені в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнський круглий стіл «Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправо» (м. Харків, 18–19 вересня 2020 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Особливості розвитку публічного і приватного права в Україні» (м. Харків, 16-17 липня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Юридичні науки : проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 25-26 червня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, Україна, 13-14 серпня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення : тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 6-7 серпня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та стан дотримання і захисту прав людини в

Україні» (м. Львів, 20-21 серпня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основа сталого розвитку суспільства: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 3-4 вересня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 20-21 серпня 2021 р.), International scientific conference «Legal education and science as the need of the hour: new European challenges» (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Łodzi, Łódź, the Republic of Poland, October 8-9, 2021), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 15-16 жовтня, 2021 р.). Всі тези конференцій опубліковані.

10. Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертація Савчук В. Г. є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що свідчать про досягнення поставленої у роботі мети.

Структура роботи зумовлюється метою і завданнями дослідження. При цьому дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності галузі знань, з якої вона подається для захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і теоретико-прикладною значимістю дисертаційна робота Савчук В. Г. відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право. Здобувачем повністю виконано освітню і наукову складові освітньо-наукового рівня вищої освіти.

12. Дотримання нормативних вимог щодо оформлення дисертації.

Дисертація на тему: «Норми для вирішення Євгена Ерліха», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 081 Право, відповідає всім вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ №431 від 21.03.2022 р.), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. №40.

13. Рекомендація дисертації до захисту.

Дисертаційна робота Савчук Віталіни Григорівни «Норми для вирішення Євгена Ерліха», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, за її актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки і розв'язання проблеми, практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам п. 6 - 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ №431 від 21.03.2022 р.).

За результатами публічної презентації результатів дисертації та їх обговорення на засіданні кафедри теорії права та прав людини юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, дисертацію Віталіни Григорівни Савчук «Норми для вирішення Євгена Ерліха» рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій раді для здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

16.10.2023 р.

Голова міжкафедрального засідання

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри процесуального права

Віталій ГОРДЕЄВ

